

Славко Вејиновић
ЗАДУЖБИНАРСТВО КОД СРБА

Уредник
Зоран Колунџија

Рецензент
Проф. др Љубивоје Церовић

На корици најпре:
Свети Сава и Свети Симеон, бакрорез, Хиландар, 1818.
(аутор монах Арсеније)

На корици назад:
Хиландар, изглед пре 3. марта 2004.
(снимио Рајко Каришић)

Предлис:
Хиландар, бакрорез манастира и околине, Москва 1757.

Залис:
Хиландар, бакрорез, изглед манастира и околине, 1779.

Славко Вејиновић

ЗАДУЖБИНАРСТВО КОД СРБА

ВУКОВА ЗАДУЖБИНА, Београд
ПРОМЕТЕЈ, Нови Сад
2012.

Издање књиге помогли су:

„КОВИЛОВАЧА” Д.О.О – Деспотовац

ФОНД „ДИЈАСПОРА ЗА МАТИЦУ” – Београд

ОПШТИНА БАЧКА ПАЛАНКА – Бачка Паланка

САДРЖАЈ

***	9
***	11
У В О Д	
Задужбинарство – битна одлика српског националног бића	13
ЗАДУЖБИНЕ У ПРОШЛОСТИ 25	
Хиландар	25
Студеница	31
Ђурђеви ступови	35
Жича	38
Пећка патријаршија	40
Милешева	42
Морача	45
Сопоћани	48
Градац	51
Задужбинарство Краља Драгутина	53
Задужбинарство Краља Милутина	58
Високи Дечани	65
Свети Архангели	68
Раваница	72
Љубостиња	74
Манасија	76
Каленић	80
Острог	82
Црква <i>Свeйioi Ђорђа</i> на Опленцу	86
ФРУШКА ГОРА – СРПСКИ АТОС 89	
Бeочин	92
Бешеново	94
Мала Ремета	96
Велика Ремета	98
Врдник – Раваница	100
Грeтeг	102
Дивша – Ђипша	104
Јазак	106
Крушeдол	108

Кужеждин	111
Старо Хопово	113
Ново Хопово.	115
Петковица	117
Привина Глава.	119
Раковац.	121
Шишатовоц	123
Фенек	125

ДАРИВАЛИ СУ СВОМЕ РОДУ

<i>ЗАДУЖБИНЕ НА ПОЛЗУ НАРОДА СВОГ</i>	127
Карловачка митрополија	129
Карловачка гимназија	135
Српска учитељска школа у Сомбору	138
Новосадска гимназија	141
Матица српска.	146
Теодор – Тоша Апостоловић	152
Миша Анастасијевић	154
Никола Чупић.	157
Илија Милосављевић Коларац	161
Задужбина Свети Андреј Првозвани	164
Атанасије Герески.	165
Ђорђе – Ђока Влајковић.	167
Српско привредно друштво <i>Привредник</i>	170
Сима Андрејевић Игуманов	172
Радован Лазић.	178
Велимир Михаило Теодоровић	182
Никола Ј. Мариновић	190
Милан Кујунџић Абердар	193
Архимандрит Нићифор Дучић	196
Браћа Васа и Никола Радојковић	201
Ванђел Тома	208
Јован Јовановић.	211
Браћа Јовановићи.	213
Никола Спасић	217
Никола и Евгенија Кики.	221
Задужбина Димитрија Наумовића, жене Анке и сина Васа.	227
Таса Ј. Миленковић.	232
Агнија и Михаило Срећковић, ђенерал велики просветни добротвори	235
Љубомир Стојановић	238
Вељко и Лазар Савић.	243
Андра и Љубица Милосављевић	246

Алекса Крсмановић	248
Лука Ђеловић Требињац	254
Стеван Милосављевић.	259
Јован Ђ. Авакумовић.	263
Голуб и Босиљка Јанић.	266
Владимир – Влајко С. Каленић.	272
Персида Миленковић	274
Милан Вукићевић	280
Александар I Карађорђевић	283
Војислав Јовановић Марамбо	288
ЗАДУЖБИНЕ У ДАНАШЊЕ ВРЕМЕ	291
Вукова задужбина	293
<i>Дом Вукове задужбине . . . . .</i>	<i>297</i>
Задужбина Иве Андрића	301
Задужбина Милоша Црњанског	304
Задужбина Бранка Ђопића	307
Задужбина Десанке Максимовић	310
Задужбина „Доситеј Обрадовић”	312
Фондација „Драгојло Дудић”	315
Његошева фондација	317
Фонд Карић фондација	319
Фонд Борислава Пекића.	321
Фонд „Проф. др Марко В. Јарић”	323
Мадлена Цептер	325
ЗАДУЖБИНЕ У ЗАГРАНИЧЈУ И СУСЕДНИМ ЗЕМЉАМА	329
ХРВАТСКА	330
Крка	331
Гомирје	333
БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА	336
Тавна	336
Папраћа.	338
Озрен	339
Добрун	341
РУМУНИЈА	343
Базјаш	344
Златица	345
Бездин.	346
Кусић	347
Свети Ђурађ	348
Српска црква у Араду	349
Задужбина „Макрин дом”	350
Задужбина „Скарлатин дом”	350

МАЂАРСКА	351
Грабовац	352
Сентандреја	353
Текелијанум	355
Задужбина Јакова Игњатовића	358
Задужбина Наума и Јелене Бозда	359
„Ангелинеум”	360
ЗАДУЖБИНЕ У ДИЈАСПОРИ	363
Михаило Пупин	365
Задужбина „Студеница”	368
Живко и Милица Топаловић	370
Јелена Милетић	373
Фондација „Иванка Милошевић”	375
Миле Стојаковић	377
Бранко Тупањац	379
Слободан и Мира Павловић	382
Радмила Милентијевић	384
ЗАДУЖБИНАРСТВО КОД СРБА, Славко Вејиновић	387
ЛИТЕРАТУРА	389
БЕЛЕШКА О АУТОРУ	393
ПОРЕКЛО ФОТОГРАФИЈА И СЛИКА	394
РЕГИСТАР ИМЕНА	397

Књига „Задужбинарство код Срба” резултат је вишегодишње истраживачког рада. Она представља израз жеље аутора да се у виду синтезе укаже на најзначајније српске задужбине, које на посебно уљечитљив начин представљају и објашњавају задужбинарство као битну, а, можда, и најзначајнију карактеристику српског националног бића.

Аутору није била намера да у књизи прикаже све српске задужбине, основане у даљој и ближој прошлости, јер то највероватније није ни могуће у оваквом делу. Импозантан је број задужбинара који су завештали своју имовину и основали задужбине. Али, нажалост, још није урађен њихов комплетан и јединствен попис. Ипак, на основу расположивих података Универзитета у Београду, САНУ, Матице српске, Српске православне цркве и других институција и организација које имају већи број задужбина, са сигурношћу се може тврдити да је њихов број неколико стотина. Само у Архиву Србије чува се грађа о више од 400 задужбина.

Велики је број задужбина које су у прошлости оснивали многи књижевници, и не само појединци. Али, о немалом броју њих постоје да и нема значајнијих података. О том задужбинарству говоре, углавном, легенде и народна предања. Има појединаца, задужбинара – књижевника, који су основали и градили и по неколико задужбина, неки чак и по више десетина. Многе задужбине су, нажалост, с временом уништене, угасиле се и нису обновиле свој рад, иако су у неком периоду времену имале значајну улогу у развоју Србије и српског друштва.

Књига је конципирана тако да се целокупна проблематика задужбинарства код Срба, колико је то било могуће, изложи што целиствено и прецизније кроз више посебних поглавља и целина: Задужбинарство у прошлости; Фрушка гора – „Српски Ајнос”; Даривали су своје роду; Задужбине у данашње време; Задужбине у заграничју и суседним земљама и Задужбине у дијаспори.

Захваљујем свима који су ми савештама, подршком, достављеним подацима и фото-материјалом помогли да припремим ову књигу.

Аутор

У Београду, 2011.

Највећа је задужбина начинићи намастѿир, или цркву, као шѿо су Срѿски цареви и краљеви ѿрадили; ѿошом је задужбина начинићи ћуѿрију на каквој води, или ѿреко баре; калдрму ѿо рђавом ѿуѿу; воду довести и начинићи близу ѿуѿа (и ѿо се каже ѿрадићи и начинићи – себи – задужбину); усадићи или накалемеићи воћку близу ѿуѿа, ѿладноѿ наранићи, жедноѿ најојићи, ѿолоѿ одјесћи (но ово се каже чинићи и учинићи задужбину) ишѿд.

Турци и данашњи дан ѿраде и чине све шѿе задужбине. Мноѿи беѿови Босански надѿледају и оѿправљају чесме и ћуѿрије ѿо Србији, које су ѿиови сѿтари ѿрије сѿошине ѿодина ѿрадили, као н. ѿ. Русѿамбеѿовић из Зворника Дуѿу чесму у Тршићком ѿољу, и друѿи некакав (Босански беѿ) Јагранску ћуѿрију између Љешнице и Лиѿнице. Такове задужбине друѿи не смеју ниѿошѿо оѿправљати, неѿо онај чије су од сѿтарине.

„Да ви знаѿе наше намастѿире
Славни наши цара задужбине –
Да видиѿе дивну Сѿуденицу,
Недалеко од Новоѿ Пазара,
Задужбину цара Симеуна –
Прву бабо саѿрадио цркву,
Красну славну себи задужбину.”

Вук Стефановић Караѿић,
Срѿски рјечник, 1818.

У В О Д

ЗАДУЖБИНАРСТВО – БИТНА ОДЛИКА СРПСКОГ НАЦИОНАЛНОГ БИЋА

Задужбина, та лепа и чиста српска реч, јасно говори о једној великој и дубоко смисленој потреби човека да учини добро дело, да дарује за своју душу, да се *одужи Боју и народу*. У средњем веку се под појмом задужбине подразумевало све што је неко *даривао цркви или манастиру, а за сјасење своје душе или својих ближњих и драгих*. Правећи задужбине *на њолзу народа свої*, племенити људи завештавали су и остављали трајна добра свом народу. Задужбинари нису били само они који су оснивали манастир или цркву, већ и они који су их касније обнављали.

Склоност ка задужбинарству у нашем целокупном друштвеном развоју имала је трајну вредност. Уз славље породичног светитеља, задужбинарство у српском народу има најдужи континуитет. Са пуно разлога се може рећи да је задужбинарство битна одлика националног бића српског народа и, можда, једна од његових најлепших врлина.

Почеци задужбинарства сежу дубоко у историју, до стварања српске средњовековне државе и времена славне династије Немањића. Два века континуираног развоја средњовековне српске државе на челу са овом славном династијом даривала су српском народу непревазиђене и непроцењиве вредности у области културе, духовности, грађевинарства, архитектуре, фреско-сликарства... Управо, у том времену задужбинарство се испољава у пуном сјају и величини.

Наклоност и љубав према градњи манастира – задужбина карактерише све владаре лозе Немањића. Њихове задужбине увек носе неку врсту личног обележја самог ктитора, односно печат његове индивидуалне препознатљивости.

Задужбинарство је кроз историју имало велики значај за очување културног и духовног идентитета српског народа и православне вере. Захваљујући и својим задужбинама, Срби су кроз векове и време – а које им често није било наклоњено – сачували своје корене и историјско памћење.

Задужбине саграђене у прошлости прави су и верни доказ српског уметничког и градитељског стваралаштва, трајан архитектонски и сликарски запис о нашим владарима, духовном стању и свеукупном друштвеном напретку нашег народа тога доба.

Кроз задужбинарство се може јасно видети економска снага, културна, образовна и свеукупна духовна моћ српског народа, који је могао да створи тако велика и вредна дела. Срби су се, управо кроз овај вид стваралаштва, представили и показали свету као народ који је у стању да створи и највеће вредности.

Тринаести, четрнаести и петнаести век подарили су српском народу неколико манастира – изузетних задужбина знаменитих српских владара. Истакнимо само Студеницу, Жичу, Пећку патријаршију, Милешеву, Сопоћане, Грачаницу, Високе Дечане...

Манастири, грађени као задужбине, били су не само молитвена средишта и црквено-административни центри, односно седишта архијереја, већ, у исто време, и народна зборишта и места у којима је српски народ, најчешће предвођен својим свештенством и црквеним великодостојницима, доносио важне (историјске) одлуке које су непосредно утицале на његову судбину.

Средњовековни манастири су били и гробна почивалишта српских владара, властеле и црквених великодостојника. У неким се и данас чувају мошти њихових ктитора или светих Срба. Рецимо, у Студеници су похрањене мошти светог Симеона Мироточивог и Стефана Првовенчаног, у Дечанима светог краља Стефана Дечанског, у Раваници светог козовског великомученика кнеза Лазара...

Задужбинари у прошлости су најчешће били сами владари, имућна властела или свештена лица. Само они који су основали манастир или цркву, или који су их обновили, стицали су право да се називају ктиторима. Али, код неких задужбина, пре свега манастира и цркава, узалуд ћемо тражити ктиторе, односно људе који су их подигли као своју задужбину.

После пропасти српског царства у средњем веку нестало је феудалне господе, а касније српске војводе и прваци једва да су били мало богатији од својих поданика. Оснивачи многих манастира и цркава били су углавном монаси, а прави ктитори и приложници – сам народ.

У том погледу посебно место заузимају манастири Овчарско-кабларске клисуре, који чине једну специфичну целину, која се постепено стварала шест векова, кроз непрестане успоне, разарања, замирања, обнове... На релативно малом простору, који се назива и *Свештом Српском ѿором*, налази се 10 манастира и два света места: Никоље, Јовање, Успење, Вазнесење, Ваведење, Преображење, Савиње, Благовештење, Илиње, Кађеница, Сретење и Света Тројица.

За већину ових манастира не зна се када су основани и ко је њихов ктитор. Ипак, са великом сигурношћу се може рећи да су *овчарско-кабларски манастири ѿодијнутии крајем XIV века, у време доласка монаха синаиита у Србију. Овај космополиитски монашки ѿокреи ииточне Европе и*

Средоземља уйражњавао је исихазам и били су посвећени савршеном миру – „исихији”. Његова битна карактеристика је *сћална, нейрекидна молићва у себи, ѿакозвана умна молићва, йреко које се долази до сћања сабрано-сћи и унућрашње йишине, које следе човекову йобеду над сћрасћима и воде ѿа ка сазнавању Боја*¹.

Поред свог виђења православља, ови духовници су у Србију донели и нови начин организовања монашких заједница и подизања манастира. Пре њих није било збијених група манастира на неком мањем простору, већ су грађене велике владарске и властеоске задужбине, усамљене и одвојене од других манастира и цркава. Са доласком синаита-исихаста та традиција се мења.

Блаћовешћиће је један од ретких манастира у Овчарско-кабларској клисури за који се тачно зна када је подигнут и ко су били његови ктитори. Изнад улаза у цркву стоји натпис да је храм подигнут 1601/1602. године трудом игумана кир Никодима.

*Манасћири Овчарско-кабларске клисуре
(Делфина Рајић, Милош Тимоћјевић, „Манасћири Овчарско-кабларске клисуре”, Народни музеј – Чачак, 2006)*

Сведочанство о значају задужбина можемо наћи и у нашим народним песмама. За ову тврдњу довољно је подсетити се песме *Зидане Раванице*, у којој царица Милица опомиње и подстиче кнеза Лазара да подигне своју задужбину речима:

¹ Делфина Рајић, Милош Тимоћјевић, *Манасћири Овчарско-кабларске клисуре*, Народни музеј – Чачак, Чачак 2006.

*Шћо бијаху Немањићи сѣари, / Цароваше, ѿа и ѿреминуше, / Не ѿрѣаше на ѿомиле блаѿо / Но ѿрадише с њиме задужбине, / Саѿрадише мно-
ѿе манастире, / Саѿрадише Високе Дечане, / Баш Дечане више Ђаковице; /
Паћаршију више Пећи равне; / У Дреници бијела Девича; / И Пећрову цркву
ѿод Пазаром; / Мало више Ђурђево сѣуѿове, / Соѿоћане наврх Рашке хла-
не, / И Тројицу у Херцеѿовини, / Цркву Јању у Сѣароме Влаху, / И Павлицу
исѿод Јадовника, / Сѣуденицу исѿод Брвеника; / Цркву Жичу више Кара-
новца; / У Призрену цркву Свѣту Пећку; / Грачаницу у Косову равном – /
Све ѿо јесу њине задужбине; / Ти осѣаде у сѣѿолу њиноме / И ѿѿрѣа на
ѿомиле блаѿо, / А не ѿради ниће задужбине; / Еѿѿо нама неће ѿрисѣаѿи' блаѿо
/ Ни за здравље, ни за нашу душу, / А ни нама, ни коме нашему...*

О важности и значају задужбина код нас, такође, народни певач гово-
ри и кроз ове стихове:

*Да ви знаѿе наше намастире / Славни наши цара задужбине – / Да
видиѿе дивну Сѣуденицу, / Недалеко од Новоѿ Пазара, / Задужбину цара
Симеуна – / Прво бабо саѿрадио цркву, / Красну славу себи задужбину...*

У ширем смислу речи, задужбина означава све оно што је неко да-
ривао цркви, манастиру, свом народу, држави или родном крају за
остваривање друштвено корисних циљева, онако како их је сагледао и
вредновао сам задужбинар. У ужем смислу речи, задужбина најчешће оз-
начава манастирско и црквено здање, подигнуто зарад душе и њеног вечи-
тог спасења, или зарад својих ближих и драгих.

Циљ сваке задужбине, нарочито оних које имају просветитељски ка-
рактер јесте, с једне стране, да се правилним коришћењем и управљањем
њеном имовином остварују циљеви и жеље задужбинара, а, с друге стра-
не, да се *дуѿорочно* очува материјална супстанца, односно вредност завеш-
тане имовине задужбине, како би се створили услови за њен плодотворан
рад дуже времена. Због тога се у оснивачком акту задужбине изричито
захтева да се заложена средства и имовина користе искључиво у сврхе и
на начин како је то одредио оснивач. Међутим, било је случајева да намену
и висину тих средстава определи одбор, неки други орган или установа
којима је поверена брига да управљају задужбином и завештаним сред-
ствима. Правична расподела средстава која су се расподељивала из фонда
задужбине обезбеђивана је постизањем пуне сагласности чланова одбора.

За сваког појединца учешће у раду задужбинских одбора представља
изузетну част. Важно је истаћи да није забележено, бар у јавности, да је
нека личност изневерила поверену дужност у задужбини, односно да је
проневерила или злоупотребила задужбинска средства.

Суштина задужбинарства огледа се у *ѿрајном даривању* приватне
имовине за остваривање друштвено корисних циљева. На том плану се

успоставља један специфичан вид грађанско правних односа који у себи садржи елементе јавног (друштвено корисни циљеви) и приватног (имовина физичких и правних лица коју они завештавају за остваривање тих циљева)². Стога се између задужбинара и друштва успоставља узајамни специфични однос: док задужбинар трајно даје своју имовину за остваривање друштвено корисних циљева, докле друштво има моралну и правну обавезу да омогући (помогне) остваривање циљева којима је задужбинар био мотивисан у време оснивања задужбине.

* * *

Непрекинута нит задужбинарства траје од настанка српске средњовековне државе, њене пропасти и пада под турску власт. Преко задужбинарства духовна веза са нашим средњим веком се одржава у континуитету, обнавља и непрестано прилагођавала новонасталим друштвеним и политичким приликама.

У време борбе за национално ослобођење од турског ропства, задужбинарство је суштински допринело грађењу и учвршћивању идеје о нашој (српској) државотворности и њеном континуитету. Оно је, стога, било веома важна карика и ослонац у националним и ослободилачким стремљењима и борби српског народа да поново створи своју државу, да сачува свој национални, духовни и културни идентитет.

Између два светска рата задужбинарство је добило посебан замах. Подаци говоре да у то време није прошла ни једна година, а да при Српској краљевској академији или Београдском универзитету није основана задужбина или легат. На пример, од 65 задужбина, колико их је било основано при Српској краљевској академији крајем тридесетих година прошлог века, 46 је основано у међуратном периоду.

После Другог светског рата развој задужбинарства готово да је замро. У револуционарном заносу тадашње власти, идеолошки уверене да ће развој социјализма, а касније и система социјалистичког самоуправљања, обезбедити пуни напредак културе, науке, образовања, здравствене и социјалне заштите, те да због тога неће ни постојати потреба за средствима задужбинара и народних добротвора – задужбине је задесила тешка судбина.

Њихова имовина, као и имовина фондова потпала је под удар закона о експропријацији и национализацији. Најпре *Закона о аграрној реформи и унућрашњој колонизацији*, који је донет 1945. године, а касније и *Закона о национализацији најамних зграда и траћевинској земљишћиа*, из 1960. године. Задужбине је, ипак, најтеже погодила национализација зграда, јер

² Марија М. Тороман, *Правни положај задужбина и фондација у свету*, Институт за упоредно право, Монографије 133, Београд 1996.

су многе од њих као финансијску окосницу у раду имале, управо, простор који су издавале под кирију.

Традиција задужбинарства, дуга више од осам векова, овим законским актима бива одједном прекинута. Њихова имовина је национализована и експроприсана, неке непокретности су продате или су их, пак, преузела друга лица. За одузете непокретности није исплаћивана никаква надокнада (противувредност), а ако је и исплаћивана, онда је била далеко испод њихове стварне вредности. Оно што је од те имовине и остало с временом је потрошено, развучено или се утопило у неке фондове, тако да јој се губи сваки траг. Од некада великих и славних задужбина остале су само зграде са називима својих добротвора. Са неких су, чак, скинуте бисте и табле са именима њихових оснивача и ктитора.

Поред некретнина, значајну ставку у имовини задужбина чиниле су и хартије од вредности (менице и државни папири), које нису могле да се наплате. У томе су посебно биле оштећене задужбине, фондације и фондови при Београдском универзитету. Крајем шездесетих година њихова вредност је износила око 12 одсто вредности њихове укупне имовине. За ове хартије добијене су признанице које су у међувремену изгубиле сваку вредност.

Новчана средства задужбина и фондова појела је инфлација, девалвација, честе деноминације динара и промене монете. Задужбине су тако остале без имовине и лишене могућности да остварују племените циљеве због којих су и основане.

Због тога и данас, као и раније, остаје трајан и важан задатак – обезбедити да се до краја испоштује воља дародавца, односно воља задужбинара и ктитора. Јер, свако супротно понашање поништава племените намере и жеље добрих људи који су желели, хтели и били у стању да помогну свом народу, да учине добра дела општег добра ради; да својим радом буду на *ћолзу народа свој!* Зато сваку иницијативу која је усмерена на то да се задужбинарство код нас поново уздигне и рехабилитује треба подржати и прихватити свим снагама, јер све то има шири друштвени, културни и национални значај.

* * *

Задужбина *Стевана Мајазиновића*, бившег државног саветника из Београда, основана 1872. године, улази у ред најстаријих задужбина код нас. Почела је са радом 24 године пре него што је донето прво законско решење о задужбинама у Србији³. Њен циљ је био да помаже набавку књига за ученике слабијег имовног стања.

---

³ Прво законодавно решење о задужбинама у Србији донето је 11. фебруара 1896. године. Нови Закон о задужбинама, којим су шире и прецизније дефинисане законске одредбе у овој области, донет је 1912. године. Министарство просвете Краљевине Југославије,

Највише задужбина код нас основано је при Српској краљевској академији и Београдском универзитету.

Српска краљевска академија је пред Први светски рат имала 13 задужбина и пет фондова. Прва задужбина која је при њој основана била је Задужбина *Николе Ј. Мариновића* (1889), која је имала задатак да помаже и подстиче књижевно стваралаштво код нас. Међу дародавцима који су при Академији оснивали своје задужбине биле су угледне личности, као,

Милан Ђорђевић

Љубомир Михаиловић

на пример, Милан Кујунџић Абердар, песник, филозоф и политичар; Катарина Ивановић, сликарка; Лазар Арсенијевић Баталка, политичар; Нићифор Дучић, херцеговачки архимандрит; Хаџи Сава Косановић, митрополит дабробосански; др Никола Крстић, политичар и правник...

Академик Владан Ђорђевић – за успомену на сина, свог вредног сарадника и храброг ратника, Милана Ђорђевића (1874–1918) – оставио је Српској краљевској академији извесну суму новца (70.000 динара) да се оснује *Књижевни фонд Милана Вл. Ђорђевића*, из кога би се сваке друге године награђивала вредна дела из лепе књижевности, као и историјски романи и приповетке из српске историје. Из тог фонда награђене су, на пример, књиге Стојана Живадиновића, *Хајдук Вељко*; *Приповећке и басне* Милана Вукасовића, *Између Шар њланине и Осојова* Михаила Јовановића, *Деветсићо четрнаесић* Стевана Јаковљевића и др.

Исто тако, и Љубомир М. Михаиловић, посланик и дипломата, оставио је Српској краљевској академији 100.000 динара да се оснује *фонд из кога би се сваке године награђивали најбољи радови из лепе књижевности и штићани ћирилицом*. Академија је из овог фонда,

---

такође, донело је 1930. године Закон о задужбинама, а две године касније (1932) и Правилник за примену Закона о задужбинама.

од 1922. до 1937. године, наградила више од 30 вредних књига, међу којима су *Сеобе* Милоша Црњанског, *Црвене мајле* Драгише Васића, *Пријовейке* Иве Андрића, *Државни нејријател бр. 3* Владимира Велмар-Јанковића и др.

После Другог светског рата држава је национализовала већину задужбинских зграда САНУ. У многим од њих су, у међувремену, станари откупили станове, што сада битно отежава поступак враћања одузете имовине. Због тога САНУ данас потражује 12 непокретности – и то имовину десет задужбина и два фонда – које су јој одузете седамдесетих година прошлог века. Углавном, ради се о зградама које се налазе на подручју београдских општина Стари град, Савски венац, Врачар и Вождовац⁴.

Данас, на крају прве деценије 21. века, у САНУ су регистроване 43 задужбине, 37 фондова, две фондације и један легат. Нажалост, највећи број њих не располаже финансијским средствима за остваривање циљева ради којих су и основани. Свега шест фондова, две фондације и једна задужбина располажу одређеним динарским и девизним средствима за остваривање својих програма⁵.

Београдски универзитет поседовао је, такође, велики број задужбина. Захваљујући њима, Универзитет је између два светска рата био један од најбогатијих у Европи. Имао је 77 задужбина и 11 фондова и његов капитал процењивао се на више од милијарду ондашњих долара. Према економским мерилима и проценама из тог времена, имовина Универзитета је била једнака, ако не и већа од имовине Нобелове фондације.

Највећи донатори су били: Лука Ђеловић Требињац, Миша Анастасијевић, Ђока Влајковић, Влајко Калинић, Милан Стевановић Смедеревац, Веселин Лучић, краљица Наталија Обреновић, Драгољуб Маринковић, Љубица М. Здравковић, Живан Гашић, Светозар Видаковић, Олга и Миодраг Л. Панић...

⁴ Хотел Балкан, *Задужбина Самуила и Голуба Јанића*; *Задужбина йородице Авакумовић*, Кнез Михаилова 34; *Задужбина Вељка Савића*, Кнез Михаилова 46; *Задужбина академика Јована Цвијића*, улица Јелене Ђетковић; *Задужбина Убавке Св. Димитријевића*, Миклошићева 46; *Задужбина Босе и Јована Д. Јовановића*, Алексе Ненадовића 33.

Зграда задужбине Светозара Видаковића, која се налазила у Чика Љубиној 17, срушена је и на њеном месту подигнут је пословни центар. Сличну судбину имале су и зграде које су завештали Мика М. Радивојевић (Проданова 20), Ђорђе Мицковић (Сарајевска 64) и Таса Ј. Миленковић (Господар Јованова 51).

Академија потражује имовину и два фонда, и то: *Фонда књижевника Вељка Филиповића*, који је поседовао плац у улици Вељка Милићевића 18, као и *Фонда Алексе и Маре Стојановић*, који је поседовао зграду у улици Капетана Завишића 10.

⁵ *Задужбина Бранка Ђойића*

Фондови: *Николе Трајковића*, *Зоре и Велибора Појовића*, *Секуле Зечевића*, *Ђорђа Зечевића*, *Ђорђа Лазаревића* и *Браниславе Бране Белић*.

Фондација *Драгослав Срејовић* и *Фондација за стиудије наука и уметности*.